

EVROPA V ŘÍMĚ

Bazilika San Clemente

ČESKÁ REPUBLIKA

DICASTERIUM PRO EVANGELIZATIONE

SECTIO DE QUAESTIONIBUS FUNDAMENTALIBUS
EVANGELIZATIONIS IN MUNDO

MINISTERO
DEL TURISMO
REPUBBLICA ITALIANA

EVROPA V ŘÍMĚ

Jubilejní Trasy

Bazilika San Clemente

©Dikasterium pro Evangelizaci
Sekce pro základní otázky Evangelizace světa
00120 Vatikán

Texty připravil mons. Andrea Lonardo
Všechna práva vyhrazená

Čtyři tématické trasy k prožití

Jubileum je velká lidová událost, během které se každý poutník může ponořit do nekonečného Božího milosrdenství.

Je to Rok návratu k jádru bratrství napravením vztahů mezi námi a Otcem.

Je to Rok, který pobízí k obrácení, šance pohlédnout na svůj život a poprosit Pána, aby ho vedl ke svátosti.

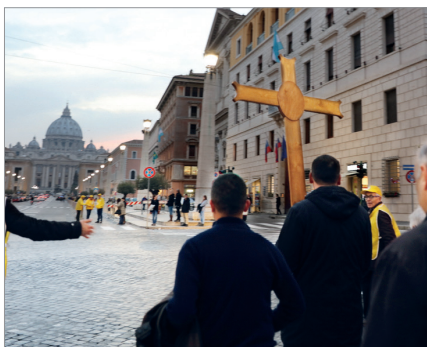
Je to Rok solidarity, naděje, spravedlnosti, úsilí ve službě Bohu v radosti a v pokoji s bratry.

Nadevše má však jubilejní rok jako svůj střed setkání s Kristem.

Proto Jubileum požaduje, abychom se vydali na cestu a překročili některé hranice.

Když se pohybujeme, neměníme totiž pouze místo, ale proměňujeme sebe sami.

Proto je důležité se připravit, naplánovat trasu a znát cíl. V tomto smyslu, pouť která charakterizuje tento Rok začíná ještě

před samotnou cestou: její výchozí bod je rozhodnutí ji podniknout. K tomu, aby

bylo Jubileum 2025 plně prožité skrze pouť a modlitbu, jsou k dispozici poutníků čtyři tématické trasy uvnitř města Říma.

Evropa v Římě

Cesta Kostelů Evropské Unie zahrnuje 28 kostelů a Bazilik historicky spjatých s evropskými zeměmi z kulturních či uměleckých důvodů, či kvůli tradičnímu přijetí poutníků z určité země evropského společenství.

Pouť Sedmi Kostelů

Vytvořená svatým Filipem Neri v 16. století, Pouť Sedmi Kostelů patří k nejstarším římským tradicím. Je to 25-kilometrová trasa která se vine římskými ulicemi.

Jubilejní Kostely

Jsou to kostely vyznačené jako místa setkání pro poutníky. V těchto kostelech budou v jednotlivých jazycích katecheze ke znovuoobjevení významu Svatého Roku; bude tam možnost prožít svátost Smíření a nasytit víru skrze modlitbu.

Ženy Učitelky Církve a Patronky Evropy

Pouť, která zahrnuje zastavení za účelem modlitby v římských kostelech spjatých se svatou Kateřinou Sienskou, svatou Brigitou Švédskou, svatou Terezii z Avily, svatou Terezii od Dítěte Ježíše a svatou Hildegardou z Bingenu.

Bazilika San Clemente

Důvody pro pouť

Bazilika svatého Klementa Římského i jeho postava jsou úzce spjaté s křesťanským Východem. Klement, čtvrtý biskup Říma, byl v roce 98 císařem Trajánem vypovězen z města a vyhnán na Krym, kde následující rok zemřel mučednickou smrtí. Podle svatého Ireneje Lyonského, Klement měl přímé vazby na Apoštoly: tím se stal důležitým článkem křesťanské Tradice.

Klement obdržel biskupskou službu od Anakleta, jenž ji dostal od Lina, který ji dostal od samotného Petra. Jedno z nejvýznamnějších Klementových děl je jeho list Korintánům, napsaný kolem roku 96, který patří ke spisům Apoštolských Otců. Tento list, bezpochyby pravý, je prvním příkladem zásahu římského biskupa mimo jeho místní komunitu. Klement v listu vybízí korintské křesťany k lásce, v návaznosti na učení svatého Pavla; kromě toho, také dává Petra a Pavla jako příklad víry a mučednického svědectví.

V bazilice svatého Klementa jsou uloženy ostatky i dalšího apoštolského otce: Ignáce z Antiochie, umučeného v Římě mezi lety 110 a 111. Během cesty do Říma Ignác napsal vícero listů, v jednom ze kterých, adresovaném Římanům, je prosí, aby se nesnažili předejít jeho umučení. V něm Ignác také uznává prvenství římské církve, o níž píše, že je to církev která „předsedá lásce“.

V roce 867 přinesli Cyril a Metoděj ostatky svatého Klementa do Říma. Oba bratři, vysláni na misii z Konstantinopole na Moravu dle prosby moravského knížete, se stali pilíři evangelizace slovanského světa. Cyril vymyslel hlaholici, ze které se později vyvinula cyrilice (azbuka), a její pomocí přeložil a uvedl do písemné podoby Písmo svaté a liturgické texty. Když se Frankové postavili proti jejich práci, přišli oba bratři do Říma aby získali podporu papeže Hadriána II., který schválil jejich dílo. Při této návštěvě se sebou přinesli ostatky svatého Klementa, které pak byly uloženy do stejnojmenné baziliky.

Oba bratři byli tak uznáni ve svém poslání jak císařským stolcem v Konstantinopoli, tak i stolcem papežským. Cyril zemřel v Římě v roce 869 a byl pohřben v bazilice svatého Klementa, s poctami podobnými papežským pohřbům. Metoděj se zato vrátil na Moravu, aby pokračoval ve zvěstování víry mezi Slovany. Oba bratři jsou považováni za věrozvěsty slovanských národů: jejich přínos byl totiž rozhodující pro otevření slovanských zemí křesťanské víře.

Návštěva baziliky

Přítomnost irských dominikánů v bazilice se datuje do roku 1667, kdy jim papež kvůli pronásledování katolíků ze strany angli-

kánů svěřil baziliku. Vykopávky, které od roku 1857 začal provádět dominikán otec Mullooly, tehdejší představený kláštera, vedly k objevu nejen dolní baziliky, ale i ještě staršího podlaží. Při vykopávkách byly nalezeny dvě budovy z římského období, oddělené uličkou: velká budova, kterou někteří vykládají jako císařskou

ství, vyhrazeného pouze mužům, které do Říma přinesli legionáři z Východu na konci 1. století po Kristu, a které se pak v 2. století v Římě rozšířilo. Mithrův kult patří k tzv. mysteriím – náboženstvím, která svědčí o krizi tehdejšího pohanství: oficiální božstva již nerozehřívala srdce a tehdejší Římané se obraceli k novým kultům,

obr.1

mincovnu, jež se musela nacházet v této oblasti, a soukromý dům s mithraeem.

S návštěvou Baziliky svatého Klementa se obvykle začíná od současného kostela, pak se sestupuje do dolní baziliky a nakonec do mithraea. Abychom pochopili historický a duchovní vývoj, jehož je bazilika svědkem, je však vhodnější jít opačnou cestou.

(obr.1) Mithraeum je bohoslužebná síň starověkého mithraistického nábožen-

ství, které byly osobnější a více se zabývaly spásou individuální duše.

Je zřejmé, že křesťanství a mysteria nejsou na sobě závislé, ale naopak jak jedno jak druhá hledají ono „slunce“, které je schopno překonat temnotu zla a smrti, a obražejí se tak jedni ke Kristovu kříži, druhí ke zvířecím obětem přinášeným Mitrovi. Po stranách místnosti jsou umístěny mramorové lavice, na nichž lze sledovat bohoslužbu vleže, jak bylo zvykem při

hostinách. Uprostřed se nachází oltář, na němž se konaly zvířecí oběti – jeho kopie byla umístěna v levé uličce dolní baziliky, takže vyobrazení lze pozorovat zblízka.

Na oltáři je znázorněn tok času dvěma postavami, z nichž jedna drží hořící pochodeň, což znamená zrození a život, a druhá pochodeň obrácenou, což znamená

soukromým obydlím, k němuž patřilo, a s místnostmi druhé budovy, asi v období když poté, co se úroveň pozemku zvýšila, bylo rozhodnuto založit baziliku výš.

(obr.2) Dolní bazilika, raně křesťanská, využívala obvodové zdi větší budovy, zatímco apsida byla postavena v domě, který měl mithraeum na nižším podlaží:

obr.2

konec existence. Uprostřed je znázorněn bůh Mithras/Apolon, sluneční božstvo, který poráží býka, aby jeho krev oplodnila zemi a obnovila život, mezitím co štír probodává býčí varlata, aby semenná tekutina vrátila vesmíru vitalitu.

Mithraeum nebylo zničeno, stejně jako nebyla zničena mithraea v Římě obecně, ale náboženství asi bylo postupně opuštěno. A opravdu: mithraeum bylo při vykopávkách nalezeno neporušené, což značí, že muselo být zasypané do země spolu se

vysvěcena byla za papeže Siricia, tedy mezi lety 384 a 399. Návštěva se tak posune o jednu úroveň výš oproti předchozí vrstvě. Zbytky stavby jsou přístupné ze starobylé předsíně (tzv. narthexu) kostela ze 4. století. Ta odpovídá atriu kvadriportika současné baziliky na horní úrovni. Funkcí quadriportika, ale také narthexu, bylo vyznačit přechod mezi vnější částí budovy a vlastní posvátnou síní a zároveň poskytnout úkryt před povětrnostními podmínkami. Tento otevřenější prostor

sloužil také katechumenům, kteří se mohli účastnit pouze první části nedělní liturgie. Fresky na fasádě pocházejí z konce 11. století a představují poslední práce provedené v tomto kostele krátce před jeho zasypaním.

Freska napravo od hlavního vchodu má dva rejstříky. Ve spodní části je vyobra-

postavený anděly. Podle tradice od toho dne jednou za rok odliv odtékal a bylo možné navštívit hrob svatého Klementa. Při jedné z těchto příležitostí se žena, kterou malíř zobrazil, vydala k hrobu, aby se světci poklonila, ale za přílivu zapomněla u hrobu své spící dítě. Vrátila se následující rok, když voda opadla, a našla dítě živé.

obr.3

zena rodina dárce: vlevo je vidět muž s mečem, na němž je napsáno jeho jméno: Beno, (Benon z Rapiže, tehdejší šlechtic), se svou ženou Marií Macellarií a jejich dvěma dětmi, Klementem a Altilií. Freska byla vytvořena, jak hlásá nápis, jako prosba o přimluvu svatého Klementa. V horním rejstříku je totiž vidět zázrak, který je mu připisován. Klement – připomíná freska – byl umčen vhozením do moře s kotvou přivázanou ke krku, ale po nějaké době vody ustoupily a odkryly jeho hrob

Na fresce jsou zřetelně vidět ryby plovoucí kolem hrobu, který na přimluvu svatého Klementa dítě zázračně ochránil. Benon zkrátka prosil svatého Klementa, aby ochránil jeho rodinu, stejně jako ochránil syna té ženy.

(obr.3) Freska vlevo zobrazuje přenesení ostatků svatého Klementa do baziliky Cyrilem a Metodějem. Lze zřetelně rozeznat dva bratry v černém a bílém mnišském rouchu a mezi nimi papeže. Uprostřed obrazu je relikviář s tělem světce, který je

přenášen do baziliky – malíř z 11. století se zde dopustil chyby, protože papeže označil jako Mikuláše, ale ve skutečnosti to byl Hadrián II., kdo relikvie od obou bratrů přijal. Vpravo je opět zobrazen papež, jak přenesení relikvií potvrzuje.

U vchodu dolního kostela se tedy připomínalo přemístění těla svatého Klementa a zároveň freska s Benonem z Rapizu

Když vstoupíme do lodi, uvidíme vlevo fresku s příběhem svatého Alexeje (**obr. 4**), rovněž z konce 11. století, pravděpodobně namalovanou žákem malíře fresek v předsíni. Freska zobrazuje římské epizody ze života světce, který byl poutníkem a poustevníkem na Východě. Alexej byl mladý muž ze vznešené rodiny, který odešel z Říma, aby žil mnišským životem v

Edesse v Sýrii. Po mnoha letech se Alexej rozhodl vrátit do Říma, aby – jak praví tradice – se vyhnul slávě, která ho již na Východě obklopovala. Záměrně však o sobě nedal vědět a začal žebrot pod schody rodinného domu, aniž by si toho někdo všiml. Na fresce stojí naproti otci na koni, zatímco jeho matka je u okna. Nikdo ho nepoznává, protože je hubený a poznamenaný mnoha pokáními. Vpravo zase vidíme Alexeje na pokraji smrti, jak

obr.4

vyzývala k rozjímání nad tím, že ochrana svatého Klementa stále trvá.

Na zadní straně fasády se nacházejí zbytky starší fresky, jejíž datum je totožné s výstavbou zdi, která uzavřela prostor mezi sloupy narthexu. Je na ní portrét Lva IV., zobrazeného se čtvercovou svatozáří – byl tedy tehdy ještě při životě – papeže, který nechal postavit tzv. leónské hradby na ochranu baziliky svatého Petra po arabském útoku v roce 846. Na fresce je zobrazeno Nanebevstoupení Páně.

leží uvnitř tzv. mandorly, znamení boží slávy. V pěsti svírá listinu, kterou předá jediné až za příchodu papeže; z ní se konečně přečte jeho jméno, a všichni, zarmoucení, ho poznávají a konečně chápou jeho svatost.

Když postupujeme dále do lodi, tak opět vlevo narazíme na nejznámější fresku zobrazující epizodu ze života svatého Klementa, rovněž z konce 11. století. Na levé straně fresky je opět vidět rodina Benona z Rapizu. Uprostřed je svatý Kle-

ment slavící mši – na oltáři čtvercového půdorysu je misál, chléb a víno. Vpravo je žena, manželka jistého Sisinnia, který je veden za ruku, protože oslepl. Legendární příběhy o Klementovi totiž vyprávějí, že světec obrátil na víru manželku tohoto Sisinnia, která pak chodila na křesťanské bohoslužby, až její manžel začal žárlit. Ten ji počal špehovat a nakonec se rozhodl ji odvést násilím z kostela, v němž Klement slavil mši. Zázrak však způsobil, že Sisinnius oslepl. Druhý zázrak je zobrazen v dolním pásu, kde je Klement znázorněn se slovy svého rozsudku: „Duritiam cordis v(est)ris saxa traere meruistis“ („pro tvrdost vašeho srdce jste si zasloužili táhnout kámen“). A vskutku, Sisinniovi služebníci, kteří přišli Klementa zajmout, rovněž osleplí, svázali sloup v domnění, že je to Klement, a pokoušejí se ho se ho odtáhnout ven. Nápis představují jeden z prvních dokladů itaštiny, snad hned po Kapuánských listech. Čteme zde slova Sisinnia, který křičí: „Fili de le pute, traite, Gosmari, Albertel, traite. Falite dereto colo palo, Carvoncelle“ („Pojďte, synové kurev, táhněte! No tak, Gosmari a Alberteli, táhněte! Ty, Carvoncelli, hoď sebou s tou pákou!“). Je to doklad svobody středověkého jazyka, zvěčněný v bazilice! Nahoře je vidět další obrazový rejstřík, který byl přerušen výstavbou horní baziliky. Je však zřejmé, že postavy, kte-

rým jsou zřetelné pouze nohy, jsou římsští biskupové před Klementem; lze totiž přečíst jména Petr, Linus, Kletus.

Poté napravo, v původní apsidě, je fragment fresky zobrazující Kristův sestup

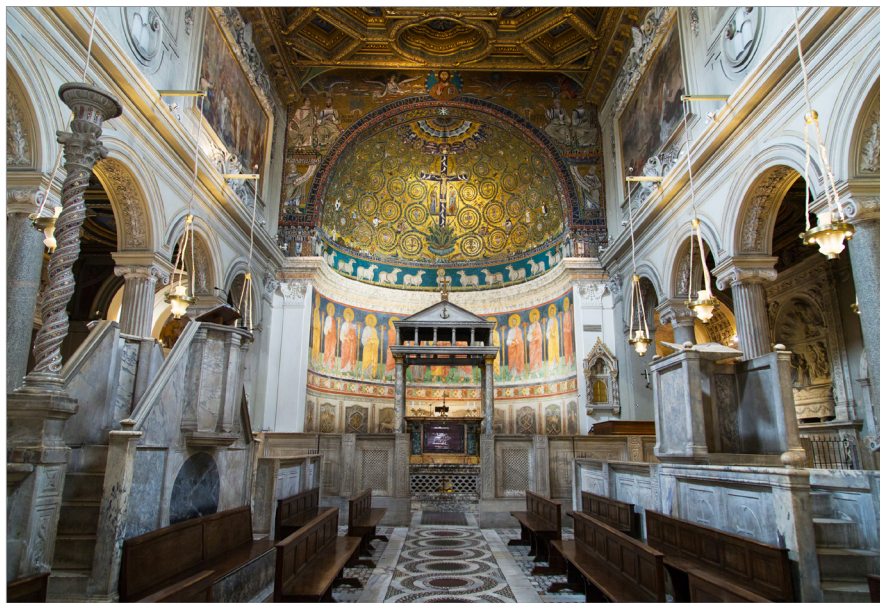

do pekel: Adam je na ní uchopen za zápěstí a vytažen z limbu, zatímco Ježíš šle po ďáblovi.

V roce 1863 si byl archeolog Giovanni Battista de Rossi jistý, že našel dávný Cyrilův hrob. V průběhu let mnoho slovanských církví uctilo toto místo umístěním náhrobků a nápisů jako díkůvzdání světcům a Kristu, který ho povolal. Tento

zasvěcena svatým Cyrilu a Metoději. Kaple byla postavena po roce 1880: freska vpravo zobrazuje oba bratry před papežem Adrianem II. a freska vlevo znázorňuje přenesení těla svatého Cyrila do svatoklementske baziliky. (obr. 5)

I když tedy byla tato kaple přestavěna nedávno, struktura horní baziliky pochází z let 1118–1125, kdy byla znovu postave-

obr.6

památník se nachází vlevo dole, těsně před vstupem do prostoru pod mithreem.

Z dolní baziliky se nakonec vystupuje do té horní, současné. Vyplatí se nejprve zajít do poslední kaple v pravé lodi, kde jsou dnes uloženy relikvie svatého Cyrila. Ty zde byly po jejich nálezce uloženy Pavlem VI. v roce 1963, kdy byla kaple

na výše, než ta dolní v důsledku stoupající úrovně země v průběhu staletí.

Katedra připomíná kardinála Anastázia, který řídil její stavbu. Již z desek *scholy cantorum* (obr.6) je patrné, jak se postupovalo: vše, co se dalo zachránit z dolní budovy, bylo přemístěno do nové: na mramorových deskách scholy totiž najdeme monogram papeže Jana II. zvoleného v roce 533, prvního papeže, který

si změnil jméno, neboť při narození mu bylo dáno jméno Merkur, ale nechtěl si toto pohanské jméno ponechat.

Něco podobného lze říci i o nejslavnějším díle svatoklementske baziliky – o nádherné apsidální mozaice (**obr.7**). Jestliže její datování je sporné – mezi 12. a 13. stoletím – je to právě proto, že byly použité raně křesťanské motivy, které

naznačují, že on sám je Slovo, protože v křesťanství není Božím Slovem především kniha, ale samotný Syn, učiněný člověkem, Bibli nadřazený – jak řekl papež František: „Kristus předchází a přesahuje Písmo“. Hned pod ním je takzvaný „konstantinský“ monogram (ve skutečnosti však vznikl ještě před Konstantinem) se dvěma písmeny Chi a Rho, což

obr.7

se již nacházely v apsidě dolní baziliky: zkratka, ačkoli se jednalo o dílo středověké, tedy nové, záměr byl zachovat raně křesťanské ikonografické vzory ze 4. nebo 5. století.

Mozaika je rozložena okolo svislé osy, na níž je čtyřikrát zobrazen Kristus v různých podobách.

Nahoře je vtělený Kristus, s rukou vyjadřující promluvu a s knihou. Oba symboly

jsou dvě iniciály jména „Christos“: Ježíš je očekávaný, zaslíbený, Mesiáš, který přichází spasit. Na ramenech visí dvě písmena Alfa a Omega, první a poslední z řecké abecedy, která vyjadřují skutečnost, že Kristus všemu tvorstvu předchází a je cílem, k němuž směřuje celý vesmír. Níže je pak velkolepý kříž, na němž je vyobrazený Kristus: Ježíš je Ukřižovaný, ten, který z lásky obětuje svůj život.

Otcova ruka nad křížem korunuje a značí vítězství jeho Syna.

Na kříži je dvanáct holubic (**obr.8**) – detail vlastní svatoklementske mozaice – které představují nejen dvanáct apoštolů, ale celý Boží lid, jenž se rodí z kříže a ze svědectví katolické církve: vše prameni z lásky Ukřižovaného.

Dole je ještě Kristus znázorněný jako mrt-

vý a vzkříšený beránek, ke kterému vzhlíží dvanáct ovcí. Další symbol spásy v církvi – dvanáct je také hvězd kolem nejvýše znázorněného Krista, s důrazem na spásu v církvi zrozené z apoštolů.

Ale hle, ten jediný Kristus, ten jediný kříž, ten jediný obětovaný beránek nejenže dává život dvanácti hvězdám, dvanácti holubicím, dvanácti ovcím – což jsou

obr.8

všechno symboly, které představují křesťany, ale také skrze ně obnovuje svět a dává život.

Hovořící Kristus nahoře má po pravici a po levici symboly čtyř evangelistů: Kristus je zkrátka hlásáním evangelia roznášen do celého světa a dosahuje na všechny čtyři světové strany, sever, jih, západ a východ. Kříž pak klíčí ve vinnou révu, která se rozvětjuje a nese ovoce v každém koutě. Správný výklad podává nápis na spodní straně mozaiky: „*Ecclesiam Christi viti similibimus isti, quam lex arentem, sed crux facit esse virentem*“, což znamená: „Přirovnejme Kristovu církev k tomuto vinnému kmeni, který zákon činí suchým, ale kterému kříž dává zeletí“.

G. K. Chesterton při jedné ze svých cest do Říma napsal o svatoklementsském kříži toto: „Jen šílenec by mohl stát před touto mozaikou a říkat, že naše víra je bez života nebo že vyznává smrt. Na vrcholu je oblak, z něhož vychází ruka Boží. Zdá se, jakoby uchopil kříž za jilec a zabodl ho do země pod sebou jako meč. Ve skutečnosti je však kříž vším, kromě mečem, protože jeho dotyk nepřináší smrt, ale život. Život, který se uvolní a vyrazí do vzduchu, tak aby svět nejen měl život, ale také ho měl v hojnosti“.

Voluty vycházející z podstavce kříže jsou z akantu, ale ve skutečnosti symbolizují vinnou révu. V jejich středu jsou symboly, které vypovídají o plodnosti, vitalitě a tvořivosti, které Kristus přinesl na zem.

Před tím vším jsou pak výjevy z každodenního života, které ukazují, že celé lidské

pokolení i samo stvoření nacházejí život v této rostlině: žena krmí kuřata, několik pastýřů pase svá stáda, jiní doji mléko, lovci berou do rukou zbraně k lovu. Je zkrátka znázorněn život obyčejného křesťana, člověka té doby, který veškerou svou práci koná ve znamení kříže, tedy ve znamení vykoupení.

Výjevy z každodenního života zahrnují také pávy, kteří jsou v křesťanské ikonografii symbolem vzkříšení, a dva žiznivé jeleny, kteří se napájí. Ve výšce podstavce kříže stojí čtyři Doktoři západní církve, každý se svým jménem vedle sebe: zprava to jsou Ambrož, Řehoř, Jeroným, Augustin. Mezi nimi jsou zobrazeny další výjevy z rodinného života: vlevo mecenáši díla, pán s manželkou, vpravo jeho děti.

Vpravo se nachází postava s tonzurou, která krmí ptáka (možná rodinný kaplan), na druhé straně, také se věnující krmení, je další postava (možná komorník). Úplně vpravo je pták v kleci, možná symbol vtělení.

K vidění jsou také mytologické postavy: vpravo lze rozpoznat démona a božstvo na delfinovi, jako by se chtělo vyjádřit, že vykoupení dorazilo naprosto všude!

V dolní části je vyobrazeno dvanáct ovcí, mířících k Beránkovi, které vycházejí z betlémské brány na níž je vidět dítě představující Jezulátko, a z Jeruzaléma, města umučení a zmrtvýchvstání, kde jsou znázorněny kříž a kohout, symboly posledních dnů Krista.

Mozaiku doplňuje vlevo svatý Pavel, jak učí svatého Vavřince, aby mučednickou

mřížkou následoval Kristův kříž. Pod nimi je prorok Izaiáš se svitkem proroctví: „Viděl jsem Pána sedět na trůnu“.

Vpravo je pak svatý Petr, který poučuje svatého Klementa a říká mu: „Respice promissum, Clemens, a me tibi Christum“ („Klemente, pohleď na Krista, kterého jsem ti slíbil“). Svatý Klement drží v ruce kotvu a pod ním vidíme loďku a ko-

Castiglioni byl velkým humanistou a humanismus byl typicky křesťanským fenoménem, jehož nejaktivnějším a nejprogressivnějším centrem byl Řím. V letech 1388-89 byl kardinál Branda Castiglioni vyslán do Říma tehdejším pánem Pavie Filippo Maria Viscontim, aby získal papežovo schválení buly o založení pavíjské univerzity, což se mu podařilo. Zúčastnil

se Kostnického koncilu a doprovodil nově zvoleného papeže Martina V. na jeho cestě do Říma. V rodném městě své rodiny Castiglione Olona, v nynějším okrese Como, poskytl svůj majetek na stavbu školy a gramatické a hudební knihovny a nechal Masolinem vyzdobit freskami kolegiátní kostel a výjimečně krásnou křtitelnicí, ve které jsou plně zachovalé fresky mistra z Panicale. Kardinál

obr.9

lem ní několik ryb, což je další narážka na mučednickou smrt, kterou Klement podstoupil, když byl přivázaný ke kotvě vhozen do Černého moře. Pod nimi prorok Jeremiáš se svitkem svého tajemníka Barucha: „To je náš Bůh a nikdo jiný se mu nemůže rovnat“, „Hic est Ds. noster et n. estimabitur alius absq. illo“.

V čele levé boční lodě se nachází kaple svaté Kateřiny (**obr.9**), kterou na zakázku kardinála Branda Castiglioniho, jenž byl v letech 1411-1431 titulárním kardinálem baziliky svatého Klementa, vyzdobil freskami Masolino da Panicale. Kardinál Branda

Branda Castiglioni, také povolal Masolina, aby v letech 1428-1431 namaloval fresky v jeho římské kapli v San Clemente, snad ve spolupráci s Masacciem, s nímž pracoval také v kapli Brancacci v kostelu Svaté Marie Karmelitánské ve Florencii. Jisté je, že Masaccio byl první, kdo v malbě zobrazil stíny, a i na svatoklementsém Ukřižování vlevo dole je patrná přítomnost stínů postav, které naznačují skutečnost křesťanského příběhu.

Na vnější straně kaple namaloval Masolino Zvěstování: Bůh Otec uprostřed hledí na Pannu Marii a očekává její souhlas. Ma-

ria zase jako by se dívala směrem k fresce v zadní části kaple, k Ukřižování. Po straně je svatý Kryštof nesoucí na ramenou Ježíška, aby mu, podle tradice, umožnil přejít řeku. Na klenbě jsou čtyři evangelisté, čtyři doktoři církve a dvanáct apoštolů, kteří představují posloupnost mezi Kristem a církví putující v čase. Na pravé stěně jsou freskami namalované příběhy svatého Ambrože a na levé příběhy svaté Kateřiny Alexandrijské. V době vzniku fresek v bazilice působili ambroziánští mniši augustiniánské řehole, což vysvětluje, proč je postavě svatého Ambrože věnována taková pozornost. Na druhé stranu pracovní svatého Ambrože se snadno napojuje na postavu svaté Kateřiny Alexandrijské, patronky filozofů, a na humanismus kardinála

Branda Castiglioniho, který toužil být kulturním křesťanem a vychovávat ostatní ke kultivované víře.

(obr.10) Na levé stěně, v první scéně nahoře, svatá Kateřina vysvětluje, jak prázdné jsou modly, zatímco pohané je uctívají a dokonce jím vytrubují. Na druhém výjevu vlevo dole je svěťice povolána císařem, aby debatovala s pohanskými filozofy: podle tradice je přesvědčena a obrátí na křesťanství. Po straně výjevu je vidět Kateřinu, jak z okna přihlíží upálení filozofů odsouzených k smrti císařem proto, že se stali křesťany. Ve třetí scéně

vpravo nahoře je Kateřina ve vězení a přijímá návštěvu císařovny, která se jí ptá na její křesťanskou víru. Vpravo od výjevu je zobrazeno mučednictví císařovny, která se rovněž stala křesťankou a je svým manželem císařem odsouzena k smrti. Čtvrtá scéna uprostřed dole znázorňuje první pokus o umučení svěťice tím, že ji roztrhnou dvě kola otáčející se v opač-

obr.10

ném směru. Zasáhne anděl, který svěťici zachrání. V pravém dolním rohu posledního výjevu je svěťice umučena stětím, zatímco v pozadí jsou vidět andělé, kteří nesou její tělo na horu Sinaj (podle tradice jsou její ostatky uctívány v klášteře sv. Kateřiny na hoře Sinaj), zatímco její duše je odnášena do nebe.

Na pravé straně kaple jsou výjevy ze života svatého Ambrože. První scéna vlevo nahoře zobrazuje Ambrože jako dítě. Podle tradice mu nad ústy bzučely včely, což bylo předzvěstí toho, že jeho slovo bude sladké jako med v přesvědčování

lidských srdcí o víře. Ve druhém výjevu vpravo nahoře je vidět dítě, které vyhláší „ať se Ambrož stane biskupem“, když ještě byl prefektem města Říma a katechumenem. Všichni při tomto oznámení pochopili, že právě tento muž se měl stát milánským biskupem, a tak Ambrož byl vysvěcen. Na prvním obraze vlevo dole je římská událost ze života světce – Ambrož, ačkoli se narodil v Trevíru, pocházel z římské rodiny a sídlil v paláci, který byl později přeměněn na klášter Sant’Ambrogio alla Massima poblíž starého ghetta. Ambrož vychází z domu mladého muže, který tvrdil, že se v něm cítí zcela bezpečně, a ten se hroutí jako připomínka na pomíjivost všech věcí. Poslední scéna vpravo ukazuje Ambrožovu smrt, zatímco v ústřední scéně je jeho pracovna s řečnickým pultem a mnoha

knihami. Kardinál Branda Castiglioni tak chtěl naznačit, že křesťanský život a život biskupa je také studiem a vyučováním. Zobrazená studovna je prázdná, zatímco Ambrožovi při jeho smrti asistují čtyři jáhni. V jeho Životě se píše, že slyšel, jak jáhni mluví o Simplicianovi jako o jeho možném nástupci, a potvrdil, že je sice starý, ale dobrý, a proto osobou vhodnou, aby se po něm stal novým milánským biskupem.

Vedle vchodu do baziliky jsou dvě desky s Masolinovými přípravnými sinopiami (t.j. podmalbami – kresbami na zeď které načrtávají fresku).

Nahoře v centrální lodi současné baziliky (obr.11) jsou na každé straně čtyři velké fresky s příběhy svatého Klementa a svatého Ignáce z Antiochie. Stojí za to se o nich zmínit ne tolik pro jejich obrazovou

obr.11

kvalitu, ale proto, že na pomezí historie a legendy odkazují na dva velké apoštolské otce, kteří jsou v bazilice uctíváni. Na levé straně, počínaje zezdola, vidíme svatého Klementa, jak předává závoj Flavii Domitille, manželce konzula Flavia Klementa, který byl za Domiciána zabit. Malíř zde chtěl propojit svatého Klementa s dalším Klementem té doby, konzulem Flaviem Klementem, o jehož smrti nevíme s jistotou, jestli byla zapříčiněna obrácením ke křesťanství. Druhá freska zobrazuje svatého Klementa, jak na Krymu, v místě svého vyhnanství, koná zázrak. Třetí uka-

že, k níž došlo podle již zmíněné tradice, že ho vhodili přivázaného ke kotvě do Černého moře. Čtvrtá freska zobrazuje přenesení relikvií z Černého moře do svatoklementske baziliky. Vpravo vidíme smrt svatého Servula, žebráka, který žebral před bazilikou svatého Klementa, a o němž se zmiňuje svatý Řehoř Veliký ve své homilii. Pak vidíme odsouzení svatého Ignáce; dále pozdrav svatého Polykarpa, biskupa ze Smyrny, kudy Ignác prošel, když ho v řetězech vedli do Říma. Na konci je vidět mučednická smrt svatého Ignáce v Koloseu. Tyto fresky vznikly za pontifikátu Klementa XI. (1700-1721).